

Lehull a bikini

Bikini-demokrácia. Kosztolányi Dezső Színház

A szembe csöpögtetett citromlé könnyeket fakaszt. Másként már sírni sem tudnánk? S míg tisztulnak a könnycsatornák, a San Franciscó-i Moon Duo *Killing Time* című korongja forog, Babits *Fekete ország*ának sorait szavalják a Krétakör FEKETEország című színházfilmjének stílusában a *Bikini-demokrácia* színészei: „Fekete országot álmodtam én, ahol minden fekete volt, minden fekete, de nem csak kívül: csontig, velőig fekete, fekete, fekete, fekete.” Pusztá politikai provokáció, több sebből vérző színházi előadás vagy formabontó színpadi darab?

Plénumok és plánumok

A munkagyűlés (plénum) közvetlen demokrácia, amely során nem képviselők hozzák meg a döntéseket, hanem a plénum közössége. A munkagyűléseknek nincs eleve meghatározott céljuk, amelyeket a szabadon formálódó közösségnek el kellene fogadnia. A plénum közben fogalmazódnak meg az elképzelések, amelyek a plénum kezdetén elfogadott szavazási eljárás nyomán kötelező érvényűek lesznek az egész közösségre. Legutóbb a horvátországi „egyetemista ős”, illetve a belgrádi és újvidéki diáktüntetések alkalmával hallhattunk a munkagyűlésekről. Ezekből ihletet merített a *Bikini-demokrácia* című előadás központi része, a plénum, és ennek révén válik a közönség az előadás részesévé.

A próbákként értelmezhető szabadkai, zentai és újvidéki munkagyűléseket megelőzte a színészek munkagyűlése, amelynek folyamán az előadásban való levetkőzésről döntöttek. Erről a nulladik plénumról (mint ahogyan a többi soron következőről is) jegyzőkönyv készült, ez viszont az előadásokra látogatók számára rejtve maradt. Mindennek következtében a vetkőzés

okáról számot vehetünk, ha az nem is egyértelmű. Borut Šeparović eredetileg Rainer Werner Fassbinder *Vér a macska nyakán* című darabjának átíratát tervezte megrendezni a szabadkai Kosztolányi Dezső Színházban. A hetvenes évek elején megjelent Fassbinder-szövegből megismerhetünk egy fiktív karaktert, Pheobe Zeitgeistot, aki az űrből érkezik, hogy jelentést tegyen a demokráciáról. A csillaglány azonban nem érti az emberi beszédet, bár a nyelv szavait megtanulta. Az előadás Pheobe vajdasági „tanulmányútjáról” szólt volna, amelyben számba vette volna a kisebbség és a többség kapcsolatát, kitüntetett szerepet szánva a politikának. Ám a rendező túlságosan metaforikusnak érezte ezt a megjelenítési módot, s ezért döntött a plénumforma mellett. A vetkőzés így az eredeti ötlet vagy a színészi mivolt levetkőzésének tekinthető. Mindebből a közönség leginkább azt a tanulságot vonhatja le, hogy egyes színészek meztelenül is jólöltözöttek.

Pocsolyában nincsenek viharok

A plénumokon (legyen szó akár a próbának minősülő munkagyűlésekről vagy az előadás plénumairól) két kimondott cél fogalmazódott meg: egyrészt az előre összeállított Kiáltvány az Igazi Demokráciáért című (szándékosan naiv és ezáltal is provokáló) dokumentum elfogadása és az újságokban való megjelentetése, másrészt a Kiáltvány nyomán a szavazólapok megsemmisítése a választásokon. Mivel a *Bikini-demokrácia* már a plénumok során is túllép a színpadon, hangsúlyozottan a jelenre koncentrál, s kitüntetett szerepet kap benne a vajdasági és a vajdasági magyar közélet és politika, minden mozzanatának árulkodó üzenete van. Továbbá az aktualitását jelentős mértékben növelő tény, hogy a többszintű választások előtti hetekben született meg, másodszer pedig még a kampánycsend ideje alatt is játszották – mindez pedig elválaszthatatlanná teszi a politikától. Ha idejétmúlt eszközökkel is, de a vajdasági magyar színjátszás elmúlt évtizedében példátlan módon egy kapitalizmuskritika fogalmazódik meg, s ennek egyik vetülete a választási rendszer, a parlamentarizmus bírálata. Köztudott, hogy a Kiáltvány szövegét a magyar napilapunk nem közölte le, a szerb nyelvűek pedig csak politikai hirdetésként, borsos összeg fejében lettek volna hajlandók rá. A provokációs játék működött: a média felült egy alapvetően színházi előadás kajánságának. A „Semmisítsd meg a szavazólapodat!” felhívás felkavarta az ellaposodott és unalmas, átpolitizált helyi közélet vizét (hullámokat viszont nem vetett. Magyarázat erre is adható: pocsolyában nincsenek nagy viharok). Viszont kevésnek bizonyulna a Bikini-demokrácia, ha csupán a szóban megfogalmazott üzenetek miatt született volna meg. Jelentősebbnek tartom az előadás ismertető jellegét,

amely által a politikai gondolkodásnak egy más útjával vethetünk számot – jelentősebbnek, de egyben problémásabbnak látom a Bikini-demokráciának ezt az aspektusát.

Közvetlen diktatúra

Alapvető probléma, hogy a közönség mégis egy színházi előadásra ül be, és szándékai ellenére egy plénumról jön ki. Nem etikai gondok merülnek fel elsősorban (igaz, voltak, akik azért nem voltak hajlandók a plénumokon szavazni, mert senki sem kérdezte meg őket, hajlandók-e elfogadni, hogy a színelőadás helyett munkagyűlést rendezzenek), sokkal inkább technikai jellegűek: a plénum közönsége nem motivált, hiszen nem egy cél elérése érdekében érkezett. Ennek következménye, hogy a „színészeknek” kell átvenniük az irányítást: ők határoznak a plénum moderátorának személyéről, a felszólalók sorrendjéről. (Ha szigorúan a plénum elvei szerint járnánk el, a moderátor személyét a közönségnek kellene megválasztania. Így inkább önkénynek éreztem a színészek általi irányítást. Előbb alakulhatott volna ki az előadásból a diktatúra parabolája, semmint a közvetlen demokrácia vívmánya.) Problémás a „színészek” játéka is, akik a szavahihetőséget és a közönség résztvevő hajlamát erősítendő arról igyekeztek meggyőzni bennünket, hogy nem színészekként vannak jelen. (Egy plénumon ez evidens.) S mivel a közönség gyanakvó volt, a próbaplénumok során a „színészek” hozzáállásának is változnia kellett. A bemutatón végül már nem hangsúlyozták, hogy nem színészekként vannak jelen, s a munkagyűlés valóságának látszatát nagymértékben rombolva magánprodukciókkal (hisztérikus roham, péniszmotogató) álltak elő. A megszakításokra szükség volt, hiszen a felszólalások, a szavazások megszervezése, a jegyzőkönyv készítése (erről sem kérték ki a közönség véleményét, mint ahogyan a kamerával készített felvételtől sem) vontatottá tette az előadást. Láthatjuk, egy nem kellően átgondolt ötlet a nehézségek láncolatát teremtette meg. A plénumról plénumra megjelenő irányvonalakat illetően viszont pozitív példával is szolgálhatunk. Fontos és értékes pontja az előadásnak, ahogyan a nyelvi zavart kezeli. Az első plénumokon még fülbesúgással tájékoztatták a hirtelen kisebbségbe szorult szerb ajkú plénumtagokat a történésekről. A „nem értjük egymást” itt is megmutatkozott: a félrefordítások egyes esetekben vitákhoz vezettek. Az előadásra letisztult a probléma az ugyancsak a FEKETEországból vett ötlet nyomán: a magyarul nem értő horvát és szerb, illetve a szerbül nem értő magyar vendégek számára biztosított fülhallgatók „kiütötték a biztosítékot”. Mikes Imre Eleknek a közönségnek szánt mondata – amíg az öngyújtók fényében a padosrok alatt nyögve a fülhallgatók vezetékével bajlódott, túrva társai szitkozódását –

akár legendássá is válhat: „Tehetek én róla, hogy ennyi baj van velük?!” (Ezért a mondatáért hajlamosak vagyunk elnézni Mikes túlzott exhibicionizmusát.) A bemutatón baj volt a plénum (színészek által meghatározott) céljával is, hiszen másodszer kellett elfogadnunk egy olyan „akciótervet” (a Kiáltvány médiumokhoz való eljuttatása), ami előszörre sem sikerült, a radikalizálódás pedig elmaradt. Ez is rontotta a „plénum” hitelességét. Hasonló baki az újvidéki plénumpróbán is megesett, amikor a vajdasági baloldal fellegrárában, az újvidéki diákmozgalom első plénumának helyet adó CK-13-ban ismeretterjesztő előadást próbáltak tartani a munkagyűlésekről... Mindezen problémák annak fényében vizsgálandók, hogy Borut Šeparović nem egy interjújában nyilatkozott úgy, hogy a dokumentarista színházat érzi leginkább közel magához.

Bikini-kétely

A bemutató szünetében Gerold Lászlóval a Bikini-demokrácia kifejezés értelmén tanakodunk. Hirtelen az ember sohasem lesz okos, meg-egyezzünk, hogy megkérdezzük Szerda Zsófiát, a Kosztolányi Színház mindenesét. „Miért szociáldemokrata? Azt kapjuk, amit a név »takar«?” – válaszolt a kérdésre kérdéssel Zsófia. Igazából Borutnak nagyon tetszett a szó, mert semmi értelme. Ha, mondjuk, tenger-demokrácia lenne, az már jelent valamit, ha nem is sokat, de valamivel többet, mint ez a kis rongydarab. S hogy honnan jutott eszébe? Ez jó kérdés. Voltak a színészek között olyanok, akik elemezgették, hogy félig lemeztelenített demokrácia? Erre ő nevetett, és azt mondta, hogy „hát ez is egy értelmezés”.

Nem lettünk sokkal okosabbak.

Az előadás plakátjaként szolgáló fényképet a Pannon Televízióban a *Bikini-demokrácia* színészeivel készített interjú során kissé retusálva, mit ne mondjak: cenzúrázva – a színészek mögötti falra rajzolt hímtagot elleplezve (de az „Érvénytelenítsd a szavazólapod!” feliratot megtűrve) – mutatták be. Ezen interjú után hajlamos vagyok azt hinni, hogy a cím mégis inkább a statisztikát a bikinivel összekötő szakállas vicchez kapcsolódik inkább: mindkettő láttat valamit, de a lényegét eltakarja.

Rendezte: Borut Šeparović. Segédrendező: Lénárd Róbert. Szereplők: Béres Márta, Pámer Csilla, Minja Peković, Baráth Attila, Mácsai Endre, Mészáros Árpád, Mészáros Gábor, Mikes Imre Elek.